

VÁLTOZATOK A SZÓZAT TÉMÁJÁRA

D É S I Á B E L

Bibó István emlékének

1.

Megrendülten és inogva
kereshetem a hazámat
mi vagyok én s hol a helyem
meddig tűr meg életemben
az üldöző történelem

hol a hazám – én nem tudom
a vágyakban volt egy álmom
az emberség tavaszáról
de hol van az álmok sorsa
csupa vér a történelem

ha így éltem – ez a sorsom
menekülő árnyék vagyok
néha megtúrt öreg vándor
kis valaki a nép között
kérdőjel az elmúlásból.

2.

Közösségem kiközösít
puszta létem semmibe vész
költősorsom elköltötték
börtönök és kórházak közt
maradék lett az ígéret

száműzetés és vándorlás
lassú utam földi jele
magyarságom kifosztotta
emberségem csontig rágta
a vonuló történelem

kihez szóljon e panaszdal
így vacogva és dadogva
a némák és vakok között
az út végén így vánszorgok
reménytelen tarisznyával

mit üzenjek a múltának
miként szóljak hangtalanul
hol a népem a meghalló
hol az írás amely marad
megjelölve az időben.

3.

Szürke élet s bolond halál
 földi sorsunk kísértése
 ez a halál bennünk lakik
 se kérdőjel se lágy vigasz
 nem ad hitet a mesének

e kesergő torz multság
 kocka játék és vicsorgás
 amíg mások gondot űznek
 csontot vetünk a halálnak
 zabáljon a történelem

és jöhetnek a siratók
 sírásból lesz a sírhalom
 elvonul a történelem
 és a sorsok aratása
 túskebikor és félelem

ítélnék az évszázadok
 magyarságunk magyartalan
 emberségünk elégtelen
 árnyék sorsok temetője
 a vacogás kórusával.

4.

kiestem-e az időből
 elvesztem a pusztaságban
 megvakultam a látványtól
 hol a korom és a népem
 nem kérdezem és nem értem

hol a helyem ha helytelen
 a magányom kérdőjele
 partra vetett az árhlúám
 tanúskodni a halálról
 dadogás a kérdőjelem.

Szabadka, 1990–1994

KOMMENTÁR ÉS VALLOMÁS

A Változatok a Szózat témájára című vershez

E vers az elmúlt évek történelmi eseményeit és azok következményeit próbálja megfogalmazni.

E vers előzménye és csírája egy húsz évvel ezelőtt felvázolt téma volt a *Szózat* témájáról. E néhány mondat, cím és kérdés egy tervbe vett vallomásnak, illetve esszének volt a vázlata. Ebben akartam a magam feleletét megfogalmazni a *Szózat* hozzánk hatoló üzenetére. Ez a feljegyzés időközben valahogy elkeveredett a többi iratok vagy könyvek közt, és később el is felejttem.

De a történelem gondoskodott róla, hogy újra eszembe jusson ez a témakör és kihívás. Az 1989-es események újból arra serkentettek, hogy átgondoljam a *Szózat* üzenetét és történelmi értelmét.

E kísérleteimet sokban elősegítette, hogy épp ebben az évben jelent meg a *Rendületlenül* című nagy versantológia Benedek István kiváló szerkesztésében és kommentárjaival. Itt megtaláltam e vers történelmi előzményeit, kortársait és utódait is.

A politikai események külső serkentése és az antológia este tanulmányozása serkentett arra, hogy én is megfogalmazzam a magam álláspontját nemcsak e verssel, hanem e kor eseményeivel kapcsolatban is.

Kétévi munka után sikerült megírni a vers első teljes szövegét. A további két évben pedig elkészítettem e versnek a további hat változatát, és az utolsó változatot ez év februárjában fogalmaztam meg. (Talán most meg leszek elégedve vele, legalábbis annyira, hogy el merjem küldeni a lehetséges megjelenés reményében.)

E vers az elmúlt évek történelmi eseményeinek a fényében próbálja újragondolni a *Szózat* nagy üzenetét és fogalmait.

Mit is jelent a számomra a haza, a rendületlenül, a történelmi múlt vagy a történelmi távlat kérdése.

Mit tehetünk tehát e helyzetben, és mi vár ránk.

A vers első részében súlyos dobütésként szólalnak meg a fő szavak és kérdések. Vörösmarty még tudta, hogy mi a haza, és mit jelent a rendületlenül általa itt kimondott parancsszava. Ez akkor történelmi küldetést és hitvallást jelentett. És ez hatotta át azokat, akik előkészítették az első magyar forradalmat és a későbbi szabadságharcot is.

De a kései utód a mai időben már nem ismeri e szavak régi jelentésének az értelmét, se azt a hitet, amely áthatotta azokat, akik ezt olvasták vagy himnuszként énekelték. Mert a magyar nép igazi tragikus hitvallása és himnusza ez, és nem Kölcsey verse.

E verset írva csak azt írhattam, hogy nem tudom, mi a helyem, hol a hazám, és semmit sem értek abból, ami körülöttem történik. És hogy mindezt látva és átélve megrendülve és inogva kereshetem csak a hazámat, amely valamikor csak egy álom volt a vágyak világában. Ezért sem lehetek semmilyen hazának rendületlenül a híve, mert alapjában rendült meg a hitem nemcsak e világban, hanem magában az emberi létben is. Az egész életünk a szó jaspersi értelmében határhelyzetbe került: a szenvedés, a halál, a harc és a bűntudat világába.

A történelem most valóban ítélkezés lett a világ felett, és aki mindezt csak egypár percig is átélte, az a borzalom és megrendültség ítéletét élhette csak át.

Az emberi lét árnyékká és bolyongó vándorrá lett. A történelem pedig a romok, pusztulások és temetők országútját tárta fel. A költő az elmúlásból felbukkanó kérdőjel lehet csak e helyzetben.

A vers második részében a történelem e nyomai és következményei szólalnak meg. Mit is tehet és mit szólhat az író e helyzetben. A lét vándorrá és reményt kolduló menekültté változtatja azt, aki itt valami feleletet vagy megoldást keres.

A vers harmadik részében a groteszk freskó a vad kábulat és a haláltánc keverékét tárja fel. A sűrke élet és a bolond halál nagy mulatsága és tánca ez. És aki csontot vet a halálnak, hogy így adja meg az adót a történelemnek, az a maga csontjait veti oda. A saratok és sírások egymást követik, a sorsok aratása pedig a tüskebokor és a félelem világa lehet csak.

És a végén az évszázadok ítélete szólal meg e történelem lépteiben, se magyarságunk, sem emberségünk nem volt elégséges. E táj az árnyéksor sok temetője lett a vacogás kórusával.

A negyedik rész visszatér a kezdethez. A történelemben csalódott és megkeseredett ember hangja ez. A magány a helytelenül átélt és ki sem dadogott kérdőjele lesz. Helytelen, mert nem talált helyet, és helytelen, mert nem tudta rendesen kimondani sem. A történelem néha partra veti egyik-másik túlélőt, hogy hírt adjon a halál útjairól a megmaradt kevés túlélőnek. A végső szó ilyenkor csak a dadogás lehet.

E vers a maga szerkezetében és hangvételében egy tragikus hangú szimfónia drámai hangszerelésben. Olyan, mint Brahms első szimfóniája és első zongoraversenye. De itt az utolsó tételben már nem szólal meg a remény és a kiharcolt hit sem.

A második tétel lassú, vontatott sirató, a távolból morajló dobszó jelzi a halál és pusztulás lépteit. Ezt kísérik a fafúvók rezgő és imbolygó hangon.

A harmadik tétel egy groteszk táncritmust ad elő, és a háttérben itt-ott megszólal a haláltánc Dies irae dallama is. Néha felsikoltanak és elfutnak a vonósok dallamai. A dobszó felhördül, és a sors csapásait jelzi.

A negyedik tételben a vonósok libegő siratója után a fafúvók keserű fel-felcsuklása szólal meg, majd ez is lassan elhalkul, és csak egy-két megkezdett vonóhang zárja a tételt.

E vers gondolatvilágát zenével jobban lehetne kifejezni, mint a vers és a ritmus vagy fel-felbukkanó vershang gyenge dallamaival.

De hát végül is a zene épp azért van, hogy hangot adjon annak, amire már nincsenek emberi szavak. És a művészet legvégső lehetősége épp az, hogy hangot adjon a kimondhatatlan fájdalomnak és keserűségnek, ami csak percekkel vagy órákkal előzi meg a végső hallgatást.

Tragikus ez a kor, és a róla szóló vallomás is keserű és kemény jajszó. De befelé hangzik, mert a dadogás nem engedi ki a szavakat.

Szabadka, 1994 februárjában